

RECENZIÓK, KONFERENCIA-BESZÁMOLÓK

BAKOS ÁRON – BOZSIK ALEXANDRA
– CSEPPENTŐ KRISZTINA – FÜZI IMOLA

Beszámoló a Károli Gáspár Református Egyetemen megrendezésre került
Reflections on the Immediate Experience of God in the European Tradition
című konferenciáról

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Misztikus Hagyományok Kutatócsoport szervezésében került sor 2013. május 17–18-án a *Reflections on the Immediate Experience of God in the European Tradition* [Reflexiók a közvetlen istentapasztalatra az európai hagyományban] című nemzetközi konferenciára. Az előadások angol, német és francia nyelven hangzottak el. Az eseményt rektori és dékáni köszöntés nyitotta meg, röviden bemutatva Egyetemünket, Karunkat, a kutatócsoportot és a konferencia díszelőadójának munkásságát.

A köszöntések után **Gerd Van Riel** tartotta meg a konferencia nyitóelőadását, melynek tágabb témája Platón teológiája és metafizikája volt. A platóni istenfogalomnak tisztán metafizikai olvasata helyett arra mutatott rá, hogy Platónnál az istenek olyan értelmes lelkek, akik a metafizikai rend és a jó közvetítői. Így bár a platóni teológiában az isteneknek több különböző koncepciója is felbukkan, alapvetően mégis a jó közvetítőiként foghatók fel. Ahogy Platónnál a vallás lényegévé a külső cselekvések helyett a belső diszpozíciók válnak, és ahogy rendszerében a vallás és a morál szoros kapcsolatba kerülnek, úgy lesznek az istenek, mint a jó közvetítői, morális mércévé.

Kendeffy Gábor előadásából egyrészt Szent Ágostonnak az isteni képről vallott nézeteit ismerhettük meg, másrészt az emberi lélek és az isteni igazság kapcsolatát Szent Ágoston felfogásában. Szent Ágoston szemével nézve az egész világ mintegy ideákon alapul, és minden egyes dolog öröknek és megváltoztathatatlanak lett teremtve. A világ fennállása Isten mindenható szeretetén alapul, ennek köszönheti létét. Szent Ágoston ok-okozati érvekkel és fizikai összefüggésekkel magyarázta a világ működését, ezen nézeteket pedig szintén a teremtő Isten akaratának, és leginkább jóakarátának tulajdonította.

A program eredeti kiírásától eltérően **Geréby György** előadásával zárult a konferencia első szekciója. A filozófus a *bészükhaszta*, vagyis a folyamatos imára törekvő, Isten jelenlétét a lélekben teremtetlen fényként megtapasztaló szerzetességgel kapcsolatos teológiai vita során felbukkanó kérdéseket elemezte. Előadásában, miközben tágabb teológiatörténeti kontextusban is elhelyezte a kérdést, a vita meghatározó alakjának, Palamasz Gergelynek a misztikához köthető teológiai érveit Sínai Gergely gondolataival vetette össze.

Gelenczey-Miháltz Alirán a gnosztikus, valentiánus gondolatokat mint teológiai rendszert mutatta be. Előadásának középpontjában – miközben sok szempontból ismertette a hagyományt – a tudás megszerzésének mint a megváltás elérésének módja és az isteni unió kérdése állt. A kérdést a gnosztikus kozmológia, kozmogónia, eszkatológia értelmezési keretébe állítva tért ki a koncepció korai görög filozófiai és bibliai párhuzamaira.

Martin Moors az Abszolút megtapasztalásának problémájával foglalkozva abból a dilemmából indult ki, miszerint egy ilyen tapasztalat csak a valóság spirituális értelemben való felfogásán keresztül jöhet létre. Előadásában a nyelvfilozófia eredményeire és fogalomkészletére támaszkodva tisztázta azokat a strukturális elemeket, melyekben a tapasztalat egyáltalán megvalósulhat, és amelyek között az ima mint „kommunikatív beszédaktus”, „visszahangzó válasz Isten beszélő munkájára”, az Abszolút megtapasztalásának valós formája lehet.

A *Meditationes Vitae Christi* Nicholas Love által készített, 14. századi, középgangol nyelvű fordításról beszélt **Péri-Nagy Zsuzsanna**. Előadásában azt részletezte, hogy mennyiben, milyen értelemben igaz az a – szöveg recepciótörténetében gyakorta felbukkanó, érvelése szerint sommás – megállapítás, miszerint a fordítás, az eredeti műnél még akár hangsúlyosabban is, a „laikusokat” a „szakavatottaktól” való elválasztásra épít a meditáció, kontempláció szintjeinek tekintetében.

Théogène Havugimana előadása elején kifejtette, hogy Kant megközelítésében a tapasztalat mindig közvetített, azonban a megértéssel közvetített azonnali isten-tapasztalat az ember számára nem lehetséges. Így okfejtésében Kant gyakorlati metafizikájából kiindulva a morális törvény fogalmát mint nem objektívát de „belsőleg” létező legfőbb jót és a tiszta gyakorlati ész végcélját alapul véve közelítette meg az Istenre vonatkozó azonnali tapasztalat lehetőségességének kérdését.

Sepsi Enikő prezentációja Simone Weil filozófiai nézeteit ismertette. Ahogy az előadó rámutatott, a filozófusnő gondolatrendszere szerteágazó hagyományokból merített. Látóköre a keresztény ideológiától kezdve a hinduizmusig, valamint a platóni miszticizmusig terjedt, és mindezek antropológiai jelentőségét is tárgyalta. Filozófiáját matematikai elemekkel és költői fordulatokkal kombinálta.

A *misztikus* fogalomtörténeti áttekintésével kezdte meg előadását **Mezei Balázs**. Kitérve néhány fontos fogalom tisztázására, figyelmének középpontjában annak a kérdésnek a megválaszolása állt, hogy a metaforikus és történelmi értelemben vett Auschwitz után, amit a filozófus választóvonalnak tekint, hogyan változik meg a fogalom jelentése és használata. Kifejtette, hogy személyes megközelítésében hogyan kerül előtérbe a személyes és történelmi a kozmológiai-teológiai vonatkozásokkal szemben.

Visky András Samuel Beckett és Kertész Imre misztikus fordulatát vetette össze írásaik tükrében, a 20. század (szellem)történeti tapasztalatába helyezve munkásságukat. Előadásában rámutatott, hogy a két szerző megvilágosító jellegű, egyszerű, sok szempontból azonos elemekkel rendelkező, azonos szerkezettel leírható tapasztalatot élt át, és „az időtlen pillanat” művészetükre való kihatása is azonos elemekben ragadható meg.

Daróczi Anikó medievalista előadása a *misztikus* szó születésével foglalkozott a pszichológus, Carl Albrecht írásait alapul véve. Albrecht a miszticizmust a transzcendencia közvetlen tapasztalataként definiálja, melynek „forrása Isten, kimondhatatlan módon”. Munkásságában kiemelt szerep jut e „kimondhatatlan módnak”, a tapasztalat nyelvi megformálásának. Az előadó felvázolta, hogyan írja le Albrecht a misztikus élményt, melyet a meditáció két fázisának megkülönböztetésével a *Versunkenheit*, az elmerültség állapotához köt, melyben a lélek nem a *self* dominanciája alatt áll, és az ember elveszíti a világhoz való megszokott kapcsolódását.

A konferencia első napjának utolsó, pszichológiai tematikájú szekcióját **Beata Bishop** díszelőadása nyitotta meg, aki a transzperszonális pszichoterápiát mutatta be. A transzperszonális pszichológia olyan eszközöket, technikákat és koncepciót alkalmaz, mely lehetővé teszi, hogy a testet és az elmét a spirituális létezőhöz kösse, melyet azonban nem valamilyen intézményes valláshoz kötődően tételez, hanem amellyel a terápia non-materiális értelemadási szándékát tükrözi. Az előadó több szempont részletesen ismertetésén keresztül hangsúlyozta, hogy a megközelítésmód fontos válaszokat rejt magában napjaink egzisztenciális, társadalmi problémáira.

Ezután **Vas József** adta elő **Császár Noémivel** közösen készített prezentációjukat, melyben saját tandem hipnoterápiás módszerüket és annak eredményeit mutatta be. E módszer a transzperszonális terápiás módszerek közé tartozik, és egy holisztikus, azaz nem pusztán a tünetekre fókuszáló, de az értelemadásra és a fordulópontokra hangsúlyt fektető megközelítést takar. Az előadás nagyobb része a terápia egy-egy érdekes esetének bemutatásából állt, amiből gyakorlati alkalmazását és konkrét eredményeit ismerhettük meg.

A következő előadásban **Mirnics Zsuzsanna** mutatta be **Zsírosné Seres Judittal** és **Vass Zoltánnal** készített közös kutatásukat, mely gyerekrajzok valláspszichológiai elemzésével foglalkozott. A transzperszonális pszichológiai elméletére építő vizsgálat hat és tizenöt éves, vallásos nevelésben részesülő gyerekek vallásos rajzait elemezte, figyelembe véve a gyerekpszichológia eredményeit is. Az előadó színesen illusztrált prezentáció keretében ismertette az eredményeket, a rajzok közül pedig az istent a természettel azonosító ábrázolásokat emelte ki és értelmezte hosszabban.

A nap záró eseményeként **Gánti Bence** előadása hangzott el, melyben a transzperszonális pszichológia történetének és általános célkitűzésének felvázolása után a vallási tapasztalat mélységének a vallási tradíciókkal való összevetése következett. Az előadó bemutatta módszerét is, mely a táncra, mozgásra, a résztvevők közti intim és befogadó tér megteremtésére építve juttat spirituális, misztikus, gyógyító tapasztalathoz. Előadásában kitért a résztvevők személyes tapasztalataira és a módszer alkalmazhatóságára is.

A szekciót informális diskusszió követte a tudományos megismerés határaitól, a tudomány által felvethető kérdések természetéről és a jelenleg rendelkezésünkre álló tudományos megismerési eszközök korlátai folytán szükségszerűen megvondandó vizsgálati határokról.

A konferencia szombati előadásait **Veerle Fraeters** nyitotta meg. Előadásában Bernard McGinn egyik állítására (ld. *Visio Dei: Seeing God in Medieval Theology and Mysticism*) alapozva vizsgálta a XIII. században jelentős *visio Dei* és *visio beatifica* jelenségei körül folyó vitát. Részletesen elemezte Hadewijch of Brabant *Book of Visions* című művét, valamint kitért az ún. „tökéletes lelkek listájára” („List of Perfect Souls”), mely 107 tökéletes, üdvözült lelket ír le. Fraeters hosszabban elemezte Hadewijch azon nézetét, miszerint a természetben való szemlélődés egyfajta átalakító eszköz, mely a látomás és az Istennel való, lelken kívüli egyesülés eszköze.

Margarite Porete *Egyszerű lelkek tükre* című könyvének újszerű megközelítését hallottuk **Imke De Giertól**: véleménye szerint a mű spirituális élmények megtapasztalását és megértését elősegítő közvetítésként is olvasható („mystagogic book”). Előadásban nagy hangsúlyt helyezett a nyelv szerepére a műben, mivel e két aspektus közvetíti a belső istentapasztalatot, és teszi lehetővé egyúttal annak elérését is. Tézisének bizonyításához az olvasási gyakorlat részletes elemzését hívta segítségül, melyből kiderül, hogy a művet hangos felolvasásra szánta szerző, és hogy a kéziratban több helyen szerepelnek a befogadót érő hatás előidézéséhez szükséges utasítások.

A népies erkölcsnemesítő irodalmat olvasva gyakran bukkanunk a népi vallássosság misztikára való hajlamának nyomaira – állítja **Frauhammer Krisztina** néprajzkutató. Előadásában a népi vallásos irodalom példáin keresztül vázolta, hogyan jelennek meg a legnagyobb misztikusok gondolatai e művekben, s válnak az egyszerű vallásos emberek mindennapi életének részévé. Az előadó rámutatott, hogy a ferences kompozíciós technika, a misztikusok gondolatain alapuló szemlélődések alkalmazása, valamint Mária és Jézus mindennapi környezetben való ábrázolása segített az egyszerű embereknek abban, hogy kapcsolatot alakíthassanak ki a transzcendenssel.

Lovász Irén előadásában egy mélyen vallásos hölgy beszámolóit mutatta be nekünk. Az asszony elmondása szerint ő maga Isten egyik szolgája, aki üzeneteket kap tőle, melyeket különleges módon, nem a fülével, hanem az elméjével hall. Érdekessége ezeknek a látomásoknak, hogy fényekkel, képekkel kísért víziókként jelennek meg számára. Lovász Irén a tanulmányban szereplő asszonyt mint profetikus, misztikus karaktert jellemezte, és a túlvilág médiumaként mutatta be.

A középkori festményeket bemutató, vetítéssel kísért előadásában **Geert Warnar** olyan festményeket elemzett, amelyek 14. századi misztikusok írásaira támaszkodnak, vagy azok alapján készültek. Az előadás egyik fontos eleme volt John Ruusbroec *Spiegel der eeuwiger salicheit* című verse, mely több festőt, köztük Hugo van der Goes-t és Rogier van der Weydent is megihletett. Az előadás középpontjában Jan Provoost *Keresztény allegória* című munkája állt. Az előadó ezt a művet elemezve pontos képet adott arról, hogyan értelmezték a korabeli németalföldi festők a középkori misztikus szövegeket.

Bányai Ferenctől Eckhart mester misztikus tanításairól hallhattunk, aki Eckhart párizsi egyetemen tartott előadásait vizsgálta, és Aquinói Tamás tanításait követve

domonkos szerzetesként dolgozza ki saját misztikus nézeteit. Az előadó rámutatott arra, hogy Eckhart mester a metaforák segítségével kapcsolta össze a pogány szövegeket, a Bibliát és a skolasztikusok elméleteit, így ezek a kevésbé tanult emberek számára is érthetővé váltak. A Bányai Ferenc által elemzett metaforák révén az is nyilvánvalóvá vált, milyen metódust használt Eckhart mester saját szemlélete kialakításakor, mivel az Istennel való kapcsolatát és Isten üzeneteit is metaforák segítségével jegyezte le.

Karáth Tamás Richard Rolle különböző műveinek fordítási stratégiáit ismertette. Főként az *Incendium* és az *Ego dormio* című művek fordítóinak azon megoldásait vizsgálta, melyek a közvetlen istentapasztalatra irányulnak. Az előadó bizonyította, hogy míg az *Incendium* fordítása szolgálja a hű az eredeti szöveghez, addig az *Ego dormio* a fordításban egy teljesen újraserkesztett művé vált, a bűnökről való értekezésé. Ugyanakkor mindkét fordítás arra használta Rolle-t, hogy ellentmondjon a heterodox elvárásoknak, és megerősítse a misztikum vitatott helyét a köztudatban.

Németh Csaba előadásában hosszan értekezett arról, hogy az elragadtatás (*raptus*) fogalma hogyan értelmezhető a misztikus szövegek Isten-tapasztalatát leíró részek egymásrataltságát figyelembe véve. E szövegek antropológiai, ismeretelméleti és teológiai hátterét is megvizsgálva, Pál elragadtatásának példáján keresztül mutatta be, hogy a tudományos fejlődés és a változások miatt az ilyen tapasztalatok leírásai teljesen érthetlenné válnak a későbbi korok számára.

A szellemi témák elemzésekor a modern tudomány nem szívesen nyúl irodalmi alkotásokhoz vagy a regősökhöz a többnyire a szórakoztató irodalomhoz sorolt történeteikhez, mert azokat bölcsészettudományi szempontból kevésbé találja értékesnek – körvonalazta az alapproblémát **Petra Rosswaag**, a Genti Egyetem antropológusa. Előadásában a *Trisztán* című eposz erdei jelenetét mutatta be részletesen, és vetette össze Gottfried von Strassburg, Erol és Eilhart von Oberg feldolgozásaival, különös tekintettel a hős istentapasztalatára, rámutatva a szerzők meglepően alapos teológiai tudására és az ilyen jellegű szövegek vallástörténeti forrásértékére.

Imregh Monika egy fontos és sokszor tárgyalt kérdést vetett fel előadásában: mi az emberi élet célja. A kérdés megválaszolásához Pico della Mirandola három művében is fellelhető, közvetlen istentapasztalat leírását vette alapul. Elsőként Giramolo Benivieni neoplatonista versének kommentárját vizsgálta meg, amelyben Mirandola Ficinónak a szent és a profán szerelemről alkotott elméletét értelmezte újra. Ezután *Az ember méltóságáról* és *A teremtés bétféle magyarázatáról* című műveket elemezte. Konklúzióként Pico della Mirandola azon nézetét idézte fel, miszerint az emberi élet végső célja a közvetlen istentapasztalat, melyet úgy érhetünk el, ha a hagyományok bölcsességét követve, a vallás és a szerelem révén megtaláljuk belső békénket, melyek által egyek lehetünk Istennel.

Antonio Dall’Igna a Giordano Bruno életművében előforduló mágus-leírásokat és örjögés-fogalmat vizsgálta.

Tóth Sára előadásának célkitűzése az volt, hogy Northrop Frye-nak az isteni egységről és immanenciáról szóló elméletét az elidegenedés és hiány ellenpontjaként mutassa fel.

Fabiny Tibor előadásának témája egy különleges személy, Ordass Lajos püspök spirituális öröksége volt: Ordass életének fontos állomásait és eseményeit bemutatva tárta elénk munkásságának és műveinek jelentőségét. Ezeket elemezve rámutatott, hogy Ordass Lajos vallásossága különleges jelentőségű a luteránus közösségben, és művei nagy mértékben hozzájárulnak a vallásos irodalmi örökséghez.

Hamvas Endre előadásában a *mysterion* szó jelentését próbálta meghatározni hermetikus irodalmi szövegek alapján. Kutatásának fő témája a hermetikus szövegek kultikus gyakorlatokat leíró részei voltak. Emellett a teurgikus ima fő funkcióira is rávilágított.

Tóth Anna Judit „Misztikus tapasztalat a teurgikus gyakorlatban” c. előadása a késő antik teurgikus eljárások leírásait elemezte, keresve ezek lehetséges eszmetörténeti forrásait.

Flavius Claudius Julianus (331–363) római császár személyes feljegyzéseit kutatva vizsgálta az azokban megjelenő istentapasztalat formáit és jellegeit **Buzási Gábor**. Elemzésében részletesebben kitért az Istennel való egyesülés lehetőségének problémájára is, valamint az isteni természetet is tárgyalta, melyet a császár igyekezett megtapasztalni élete során. Az előadás érdekessége az volt, hogy a keresztény írásokon kívül kitért Julianus neoplatonista érdeklődésére és műveinek ilyen jellegű hátterére is.

Vassányi Miklós a Hitvalló Szt. Maximosz által a misztikus unióról adott beszámolókat elemezte „A csupasz ész elmélete Hitvalló Szt. Maximosznál” c. előadásában, röviden kitérve Maximosz elméletének forrásaira Evagriosz Pontikosz releváns szövegeiben.

A konferencia előadásai a közeljövőben kötetben is megjelennek a Károli Könyvek sorozatban és a L'Harmattan Kiadó gondozásában.